



Pedagogens och elevens syn på och arbete med grammatik i svenskundervisningen

Författare: Johanna Martinsson, Johanna Strand och Pamela Stångberg

Handledare: Ingemar Rådberg

Examensarbete 10 poäng

Lärarprogrammet 180 poäng

Institutionen för individ och samhälle

September 2005

Arbetets art: Examensarbete 10 poäng, Lärarprogrammet 180 poäng

Titel: Pedagogens arbete med och syn på grammatik i svenskundervisningen.

Sidantal: 29

Författare: Johanna Martinsson, Johanna Strand och Paméla Stångberg

Handledare: Ingemar Rådberg

Datum: [september 2005]

Sammanfattning

Bakgrund: Ordet grammatik lämnar inte många oberörda, och alla tycks ha en åsikt om det. Är det något i skolans undervisning som gör att just grammatik är så laddat? Många pedagoger anser att grammatik är ett svårt ämne att undervisa i och att göra intressant för eleverna. Varför är det på detta sätt? En av anledningarna kan vara att pedagogerna känner sig osäkra på vad som är grammatik, hur mycket de skall undervisa och på vilket sätt de skall göra detta. Med en mer reflekterande syn på sitt arbete, skulle fler pedagoger vara mer medvetna om hur de faktiskt undervisar och hur undervisningen och arbetsmaterialet passar just hans/hennes klass.

Syfte: Vårt syfte med denna uppsats är att undersöka hur svensklärare arbetar med och hur de får in grammatiken i undervisningen. Våra frågeställningar är: Hur ser lärarna på grammatik? Vilka arbetssätt används i svenskämnets grammatikundervisning? Kan man se någon skillnad på grammatikundervisningen i svenskämnet gentemot i de moderna språken.

Metod: Vi har utfört elva kvalitativa intervjuer med lärare i årskurs 7–9. Den analysmetod vi använt oss av är meningskoncentrering, tolkning med hermeneutik som ett verktyg, och narrativ strukturering. Som ett komplement till lärarintervjuerna har vi utfört 73 elevenkäter. Dessa har vi sammanställt för att sedan kunna diskutera och jämföra resultatet med lärarintervjuerna.

Resultat: Vår undersökning visar att de lärare som deltagit i vår empiriska studie använder sig av liknande arbetssätt i sin grammatikundervisning. Något som de flesta pedagogerna anser vara svårt är att motivera grammatikstudierna för eleverna. Vi kan också konstatera att de flesta lärarna i vår undersökning inte integrerar grammatiken med de övriga momenten i svenskämnet. En del resultat som framkom i elevenkäterna stöder det lärarna säger i sina intervjuer, men resultatet visar också att elevernas och lärarnas uppfattningar i vissa avseenden skiljer sig åt.

Förord

”Liksom humlan flyger utan att ha en aning om de aerodynamiska principerna för denna sin prestation, är det fullt möjligt att tala svenska utan att bekymra sig om svensk språklära. Men redan när vi konfronteras med språkfel eller läser en text från äldre tid blir vi medvetna om de regler som vi i vanliga fall följer helt automatiskt. Studiet av grammatik får oss att inse att meningar som en människa konstruerar med tanklös lätthet är små underverk av suveränt avstämda funktioner och krafter.

Att analysera en språklig mening är att granska en levande organism. När vi frambringar yttranden, skapar vi ett slags varelser med en egen existens. Några av dem dör så snart de uttalats, andra får i dokument och diktverk en anseelig ålder. Det är genom dessa varelser vi lär känna oss själva som människor, och språkläran är deras anatomi.”

(Horace Engdahl, ur förordet till Tor G. Hultman 2003, *Svenska Akademiens språklära*)

Innehållsförteckning

INLEDNING	4
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
FORSKNINGSBAKGRUND, TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	5
DEFINITIONER AV BEGREPP	5
HISTORIK	6
FORSKNINGSBAKGRUND	7
TEORIGENOMGÅNG	8
METODVAL	10
INTERVJUERNA	11
<i>Databehandling av intervjuer</i>	12
ENKÄTERNA	12
<i>Databehandling av enkäter</i>	13
ETISKA STÄLLNINGSTAGANDEN	13
RESULTAT	14
RESULTAT AV INTERVJUER	15
<i>Syner på grammatik</i>	15
<i>Arbetsätt</i>	16
<i>Undervisningsmaterial</i>	18
<i>Eleven från lärarens perspektiv</i>	19
RESULTAT AV ENKÄT	20
DISKUSSION	21
<i>Syner på grammatik</i>	22
<i>Arbetsätt</i>	23
<i>Undervisningsmaterial</i>	25
<i>Eleven från lärarens perspektiv</i>	26
DISKUSSION AV ENKÄTERNA	27
REFERENSER	29

Inledning

Vi har valt att undersöka hur lärare i årskurs 7–9 arbetar med och får in grammatik i svenskundervisningen. Våra intervjuer är utförda med elva svensklärare från fyra olika skolor i samma kommun. Studien är begränsad till att enbart arbeta med kommunala skolor och vi har även uteslutit särskolan för att inte få en för stor vidd på examensarbetet. Vi har lämnat ut enkäter till 73 elever på skolorna för att få ett intressant komplement till lärarnas intervjuer.

Anledningen till att vi valde att arbeta med lärares arbetssätt inom grammatiken är att vi vill försöka ta reda på om lärare arbetar på liknande sätt eller om arbetssätten skiljer sig mycket åt. Ämnet grammatik känns ständigt aktuellt. Det finns med i kursplanen i ämnet svenska att lärare skall arbeta med grammatik, men vi anser att det saknas direktiv för hur man skall arbeta med grammatiken. I kursplanen för svenska (2000) står det under rubriken Mål att sträva mot ”att eleven genom eget skrivande fördjupar sin insikt i grundläggande mönster och grammatiska strukturer i språket samt utvecklar sin förmåga att tillämpa skriftspråkets normer i olika sammanhang”.

Vi har som lärarstuderande ute på vår verksamhetsförlagda utbildning (VFU) sett att arbetet med grammatik för många lärare kan vara ett ’ont måste’. Vi är därför intresserade av att få reda på hur man använder sig av grammatik i svenskundervisningen. Det känns som ett intressant ämne med tanke på att vi själva snart skall ut i skolorna och undervisa. Det kan då vara bra att ha med sig olika synsätt på grammatik och vara väl förberedd inför undervisningsuppgiften.

Vi visste ganska tidigt att det var arbetssätt i någon form som vi ville fördjupa våra kunskaper i. Diskussionen gick fram och tillbaka innan vi slutligen bestämde oss för att inriktningen på vårt arbete skulle bli hur lärare i årskurs 7–9 arbetar med och får in grammatiken i svenskundervisningen. Detta vill vi även koppla till Lpo 94 (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet), svenskämnets kursplan och annan relevant litteratur och forskning. Vi har valt att koncentrera oss på arbetssätt och grammatik.

Vi förväntar oss att få ett djuplodande material från vår undersökning att arbeta med. Det förväntade resultatet kommer inte att bli något generellt gällande. Resultatet kommer att ge en intressant bild av hur man kan arbeta med grammatik på olika sätt och hur eleverna upplever grammatikundervisningen på de här skolorna. I resultatet kommer vi också att kunna kartlägga dessa lärares och elevers olika tankar och åsikter om grammatik och dess

undervisning. Vi kommer även att kunna se hur lärarna själva ser på sin roll som 'grammatikundervisare'.

Vi hoppas kunna se en utveckling i grammatikundervisningen så som Sven Strömqvist skriver i uppsatsen "Om grammatik, språkligmedvetenhet och grammatikundervisning": grammatiken skall inkluderas i de övriga delarna i ämnet och användas som "ett kreativt analytiskt redskap" (i red. Kroksmark 1993, s. 28)

Syfte och frågeställningar

Syftet med vår undersökning är att se hur svensklärare arbetar med och hur de får in grammatiken i undervisningen och vad eleven anser om grammatikundervisning. Våra frågeställningar är:

- Hur ser lärarna på grammatik?
- Vilka arbetssätt används i svenskämnets grammatikundervisning?
- Kan man se någon skillnad på grammatikundervisningen i svenskämnet gentemot de moderna språkens grammatikundervisning?

Forskningsbakgrund, teoretiska utgångspunkter

Definitioner av begrepp

Begreppet grammatik kommer från grekiskans *grammatiko* som betyder "konsten att rätt läsa och skriva" (*Nationalencyklopedin, NE*). Begreppet grammatik är mångtydigt och kan därför vara svårt att definiera. Vi anser därför att det är passande att presentera en definition av just grammatik, som vi i flertalet böcker och uppsatser mött. Vi har valt att utgå från definitionen som finns i böckerna *Fem uppsatser om grammatik* och i *Svenskämnet & svenskundervisningen – närbilder och helhetsperspektiv*. Båda dessa källor har ordagrant följande uppställning:

- a. grammatik är de regler och principer som styr hur man konstruerar ordformer och kombinerar dessa till fraser och satser samt de motsvarande reglerna och principerna för hur man konstruerar betydelse.
- b. grammatik är beskrivning och eventuellt förklaring av (delarna av) (a).
- c. grammatik är råd, föreskrifter, förbud o. dyl. rörande hur man bör konstruera ordformer, fraser och satser, samt vad dessa ordformer, fraser och satser bör betyda.

(red. Kroksmark 1993, s. 24) (Svedner 1999, s. 79)

Denna grammatiska definition tas även upp som exempel i *Metodboken* (Ejeman, Molloy 1997, s. 174).

Två andra begrepp som vi anser bör definieras är: induktiv och deduktiv undervisningsmetod. Den induktiva metoden innebär att man utgår från verkligheten, till exempel elevernas egna producerade texter. Eleven utgår från texten och bildar därav regler från allmänna slutsatser som hon/han kan få från texten. Deduktiv undervisningsmetod är motsatsen till induktiv. I den deduktiva metoden utgår läraren från regeln och ger inget stöd i verkligheten. Eleven skall alltså lära sig regeln först och sen kunna tillämpa den. (NE)

När vi i vår uppsats använder oss av orden lärare och pedagog, betraktar vi dessa ord som likvärdiga. Vi lägger samma värderingar i båda orden och anser att lärare och pedagog i detta fall har samma betydelse.

Historik

I *Fem uppsatser om grammatik* har Kroksmark tagit upp hur man genom åren har sett på grammatik i skolan. År 1631 skrev didaktikern Johann Amos Comenius *Den öppnade gyllene dörren till språket*. I denna skrift tog han fasta på elevernas verklighet och utgick från deras formuleringar vid satslära, alltså en induktiv metod. Denna undervisningsmetod trängdes bort av växelundervisningen under slutet av 1700-talet. Växelundervisningen innebar att klasserna inte var åldersindelade utan alla elever gick i samma klass med en lärare och de äldre kunniga fick lära och ”undervisa” de yngre i små grupper (NE). Det var inte en undervisningsmetod utan ett arbetssätt, som trängde bort den induktiva metoden. Växelundervisningen kan vara ett av skälen till att satslära försvann från undervisningen under en lång period. (i red. Kroksmark 1993)

År 1863, vid det fjärde folkskollärarymötet i Jönköping, framkom det att de flesta skolor troligtvis inte hade haft någon språklära på flera decennier, bortsett från i storstäderna. Där språkläran faktiskt undervisades utgick man från en deduktiv metod som innebär att man utgår från reglerna och begreppen i grammatiken.

I Normalplanen för undervisningen i folkskolor och småskolor 1878 står det att språkläran ska vara med i svenskundervisningen och där tas även upp vilka metoder som ska användas. ”Af språkläran genomgås i tredje och fjärde årsklasserna: Satsens hufvuddelar och bidelar; ordklasserna; ordens böjning; hufvudsatser och bisatser; skiljetecknens bruk (s. 20).” (i red. Kroksmark 1993, s. 46) I Normalplanen 1883 och 1887 har för första gången språkläran rangordnats gentemot andra moment i modersmålet. Man kan här se att momentet språklära inte hade en så stor betydelse eftersom det rangordnades som nummer sju av nio.

Den första läroplanen för svensk grundskola kom år 1962 (Lgr 62). Här nämns att grammatiska termer ska användas med försiktighet och bara de allra nödvändigaste. Piaget säger att eleverna behöver ”en handfast konkret bakgrund för att kunna förstå abstraktioner”. (i red. Kroksmark 1993, s. 51) Eleverna ska vara redo när de möter de grammatiska begreppen. I Lgr 69 håller man fast vid vad som står i Lgr 62 om grammatiken, men man tar bort årskursdispositionen och detaljrikedomen. Lärarna blir friare att lägga upp de olika delarna efter behovet i klassen. I Lgr 80 delas språklärans olika moment upp på de olika stadierna men undervisningsmetoderna är däremot upp till varje rektorsområde att bestämma. Det är första gången i en läroplan där det enbart beskrivs mål och riktlinjer.

1988 ändrades grammatikdelen i kursplanen. Grammatiken delades då upp i tre delar:

1. ordbildning, uttal och stavning
2. ordklasser, satser och satsdelar
3. skriftspråkets normer.

(i red. Kroksmark 1993, s. 55)

Tydligt är att genom åren har grammatiken förts uppåt i årskurserna om man jämför Normalplanen, där eleverna redan i tredje klass skulle ha formlära och satslära, med vad som står i kursplanen från 1988. Enligt Kroksmarks tolkning av kursplanen (1988) kan man tydligt se att: ”... på högstadiet [arbetar de] med ordklasser, satser och satsdelar samt skriftspråkets normer. Här har även formläran överförts till högstadiet.” (i red. Kroksmark 1993, s. 55)

I 1994 års Läroplan har man frångått uppdelningen av språklärans moment på de olika stadierna som fanns i Lgr 80. Dessa har istället flyttats till kursplanen i ämnet svenska där det finns direktiv för vad eleverna skall ha uppnått i slutet av femte och nionde skolåret. Ett av målen som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret är att eleverna ska kunna skriva texter för olika ändamål och även skriva så att innehållet tydligt framkommer. Eleverna ska också kunna använda sig av skriftspråksnormerna både när de skriver på dator och för hand. Målen i Lpo 94 och kursplanen är fri för varje skola eller lärare att tolka så att de olika momenten i svenskämnet kommer med.

Forskningsbakgrund

I vårt sökande efter tidigare forskning inom ämnet har det varit svårt att hitta något som lämpat sig just till vårt syfte och våra frågeställningar. Den tidigare forskning som vi funnit har inte haft samma åldersinriktning som vår, årskurs 7–9. Men vi vill ändå nämna dessa på grund av att vi i somliga frågor kan se vissa likheter med de resultat som vi kommit fram till.

Göran Strömqvists syfte med sin uppsats, ”Om klasslärometodik och svenskans beskrivning”, var att ta reda på mer om grammatikundervisning i grundskolans årskurser 4–6. G. Strömqvist gjorde en enkätundersökning där elever fick svara på frågor om grammatik. (i red. Kroksmark 1993)

Bengt Brodow (2000) har i sin undersökning intervjuat 32 stycken svensklärare angående deras attityder till och erfarenheter av grammatikundervisning. Ungefär två tredjedelar av lärarna arbetade på gymnasiet och en tredjedel i grundskolans årskurser 7–9.

Teorigenomgång

Broady (1998) anser att den abstrakta och traditionella grammatikundervisning som finns ute på skolorna leder till så mycket annat än bara kunskaper av grammatik. Han menar att grammatikundervisningen delar upp eleverna i kategorier, de som förstår och de som inte förstår. I *Den dolda läroplanen* skriver han att det oftast är arbetarklassens barn som har problem med detta abstrakta arbetssätt. Broady menar då att lärarna kanske inte skulle lägga så mycket tid på att lära ut grammatik till elever som trots allt inte förstår. Han tycker att denna abstrakta grammatikundervisning har blivit fostrande och socialiserande. ”Genom att undervisas i grammatik lär de sig varken tankereda eller språkbehärskning. Däremot lär de sig att de inte kan lära sig grammatik; att de är korkade.” (Broady 1998, s. 5)

Sven Strömqvist skriver i sin uppsats, ”Om grammatik, språklig medvetenhet och grammatikundervisning” (i red. Kroksmark 1993) att ju tidigare barn får in grammatiska termer i sitt språk desto lättare är det för dem när de högre upp i grundskolan aktivt ska ta in kunskap om grammatik. S. Strömqvist tar även upp att det är viktigt att undervisningen i grammatik sker på så sätt att eleverna kan associera till egna erfarenheter sedan tidigare. Ett av S. Strömqvists mål är ”att inte isolera grammatiken, utan visa hur den hänger ihop med andra delar av språket.” (i red. Kroksmark 1993, s. 28)

Det finns olika sätt att lära in enligt Boström och Wallenberg (1997). Inläring sker antingen visuellt, auditivt eller kinestetiskt. Visuellt inläring är när man lär in genom synsinnet, läser texter, ser bilder osv. Auditiv inläring är när man lär in genom hörseln t ex genom att tala, diskutera och genom musik. Kinestetisk inläring är när man behöver rörelse, experiment och upplevelser för att lära sig. Det kan hända att en del elever protesterar mot vissa av de ovanstående arbetssätten i undervisningen, men det är i regel mot de delar som eleverna inte är så duktiga i. Ju mer de visuella, auditiva och kinestetiska delarna tränas desto bättre blir de och samarbetet mellan de olika delarna i hjärnan utvecklas. Det är viktigt att

pedagogen försöker ta reda på hur eleverna lär in för att kunna planera undervisningen så den blir fördelaktig för alla.

Howard Gardner menar att alla människor har nio intelligenser, och människans förmågor är indelade i olika kategorier. Exempel på dessa intelligenser är lingvistisk, logisk-matematisk, musikalisk, interpersonell (social), kroppslig-kinestetisk intelligens m fl. Vi lär alla på olika sätt och har olika 'starka' och 'svaga' intelligenser. Gardner (1998) tycker att skolorna skall ta tillvara denna kunskap och undervisa efter dessa intelligenser, men man ska inte försöka få in alla olika intelligenser i alla delar man undervisar i. Det blir förvirrande för både elever och lärare. Det viktigaste är att man som pedagog ser att alla är olika och lär sig på olika sätt, enligt Gardner. (red. Svedberg & Zaar 2000)

Boström och Wallenberg (1997) tycker att man kan tillämpa Gardners nio intelligenser när man planerar undervisningen. Alla lär in olika, alltså är det viktigt att försöka variera undervisningen. Detta är även något som Steinberg (1996) skriver i sin bok *21 idéer för en bättre skola*. Han talar om att eleven kan lära in på olika sätt beroende på vad eleven blir påverkad av till exempel avslappningsövningar, musik eller pedagogens röst och uppträdande. För att kunna få in dessa olika faktorer i skolan anser Steinberg att pedagogerna behöver använda sig av olika typer av arbetssätt. Steinberg talar om att man måste ge eleverna en djupare delaktighet i sin egen inlärningsprocess. Det är först när eleverna är delaktiga som skolan kommer att se ett bättre studieresultat från eleverna.

Det är viktigt att veta hur man själv som pedagog lär in: "...lärare tenderar att lära ut på samma sätt som vi själva lär in." (Boström & Wallenberg 1997, s. 23) Detta nämner även Molloy i sin bok *Reflekterande läsning och skrivning* (1996). Hon kallar kunskapen att veta hur man själv lär in för den femte didaktiska frågan: "Vem är jag som undervisar" (Molloy 1996, s. 67). De fyra första didaktiska frågorna är: 'Vem undervisar jag?' 'Vad undervisar jag?' 'Hur undervisar jag?' och 'Varför undervisar jag detta?' Dessa didaktiska frågor är, enligt Molloy, väldigt viktiga att tänka på när man planerar sin undervisning och när man undervisar. Frågan 'Vem undervisar jag?' innebär att alla elever skall känna sig uppmärksammade och känna att läraren lagt upp lektionen så att just han/hon hänger med. 'Vad?' innebär att man skall tänka på om det som man lär ut är relevant för eleverna. Rörande frågan 'Hur undervisar jag?' är det viktigt att se till elevernas inläring så att alla elever kan ta till sig det man undervisar. 'Varför?' visar hur man som pedagog tolkat Lpo 94 och kursplanen i ämnet svenska (2000) och denna fråga åskådliggör varför man undervisar det man gör och på vilket sätt det görs.

Svedner (1999) anser att man som lärare successivt skall försöka få in grammatiken i svenskundervisningen, men hur mycket och vad som skall ingå är svårt att svara på. Detta tycker han skall bero på elevernas motivation, förutsättningar och behov. Svedner anser även att vissa moment kanske är bättre att ta in i andra språk förutom svenskan. Det är också viktigt att efterhand ta upp grammatiska problem när de dyker upp och integrera det på ett bra sätt med övriga moment i svenskan. Han anser även att man bör ha en viss ordningsföljd när man undervisar grammatik. Man börjar med de öppna ordklasserna substantiv, verb och adjektiv eftersom dessa är grundläggande. Därefter kan det vara bra att ta pronomen, som är ersättningsord. Adjektiv och adverb är lätta att blanda ihop och därför bör man dela på dessa, enligt Svedner. Sedan är det två ordklasser som kan komma samtidigt, konjunktioner och prepositioner. Räkneord och interjektioner hör till de sekundära ordklasserna och dessa kan man mer eller mindre uteslutas, anser Svedner. Han menar även att det finns en naturlig ordningsföljd när det kommer till satsdelar. Även här börjar han med det som är grundläggande, subjekt och predikat. Sedan tycker han en bra fortsättning är objekt och adverbial, för det kan lätt föras över till elevernas texter. Därefter kommer attribut och predikatsfyllnad som tillför precision i språket. Till sist kan man gå tillbaka till adverbial och objekt och gå igenom uppdelningen av dem, till exempel direkt objekt och tidsadverbial.

Metodval

Vi har använt oss av hermeneutik som ett verktyg i vår uppsats. Hermeneutiken är en tolkningslära som innebär att våra förutsättningar och tidigare erfarenheter påverkar oss och att vi aldrig kan vara helt objektiva i våra synsätt och tolkningar. I Patel och Davidssons bok *Forskningsmetodikens grunder* (1994) kan läsas att hermeneutiken inte begränsar sig i någon del av forskningsproblemet utan ser till helheten. Gilje och Grimen skriver i sin bok *Samhällsvetenskapernas förutsättningar om begreppet "den hermeneutiska cirkeln"* (1992 s. 190). Detta, menar Gilje och Grimen, är det mest centrala begreppet inom hermeneutiken. Cirkeln påvisar de samband mellan det som skall tolkas, förförståelsen och sammanhanget som undersökningen skall interpreteras i.

Vi har valt att arbeta med en kvalitativ metod utifrån två olika tillvägagångssätt. Det är svårt att sätta en gräns mellan kvalitativ och kvantitativ forskning utan man kan se det som ett kontinuum med kvalitativ forskning på ena sidan och kvantitativ på andra. "De båda inriktningarna [kvalitativ, kvantitativ] framställs ofta som om de är helt oförenliga, vilket knappast är fallet i praktiskt forskningsarbete." (Patel & Davidsson 1994, s. 12). De tillvägagångssätt vi har använt oss av är intervjuer med svensklärare på olika skolor i

årskurserna 7–9, och en enkätundersökning i en del av de klasser som de intervjuade lärarna undervisar i. Detta är vad Trost (2001) benämner som ett bekvämlighetsurval. ”Detta innebär att man gör som Kajsa Warg menade att man skulle göra i kokkonsten, ’man tager vad man taga kan’.” (Trost 2001, s. 30)

Vi har baserat vårt urval på de lärare som finns på fyra av HTU:s (Högskolan Trollhättan/Uddevalla) VFU-platser och deras elever. Dessa VFU-platser är i grundskolans årskurser 7–9 och urvalet gäller både behöriga och obehöriga lärare. Lärarna som vi har intervjuat har blivit tillfrågade av vår kontaktlärare på respektive skola. Detta har inneburit att lärarna då haft chansen att tacka nej till att vara med i undersökningen utan att känna något tvång.

Intervjuerna

Vi har valt att arbeta med lärarintervjuer för att skapa en avslappnad samtalssituation där vi kan få svar på våra frågor. ”Genom samtal lär vi känna andra människor, vi får veta något om deras erfarenheter, känslor och förhoppningar och om den värld de lever i.” (Kvale 1997, s. 13) Vårt syfte med detta tillvägagångssätt är att vi vill sträva efter att få fram vad lärarna gör, inte vad de borde göra, i klassrumssituationen. I vår kvalitativa studie använder vi oss av den hermeneutiska cirkeln där vi först utgår ifrån helheten, intervjuutskriften, och därefter bryter vi ner dem i delar och teman för att få en djupare förståelse för att sedan tolka detta i sin helhet igen.

Intervjuerna med lärarna gör vi för att få inblick i hur lärarna ser på grammatik och hur de undervisar svenska. Lärarintervjuerna är av halvstrukturerad form, och detta innebär att intervjuaren har ett par specifika teman att utgå från och eventuellt några underfrågor som stöd i sitt samtal. (Kvale 1997) Vi har valt att arbeta utifrån dessa teman: läraren, undervisningsmaterial, undervisning och eleven. Under dessa teman har vi förslag på relevanta frågor.

Våra intervjuer har utförts på olika VFU-platser och som hjälpmedel har vi använt oss av bandspelare. Kvale (1997) menar att genom att använda sig av en bandspelare som hjälpmedel i intervjusituationen kan intervjuaren koncentrera sig på frågorna och samtalet. Även i efterarbetet är det bra att ha intervjuerna inspelade eftersom man återigen kan lyssna på samtalet vilket då gör det möjligt att reflektera över tonfall och pauser m m. Kvale nämner även en negativ aspekt med att använda bandspelare i efterarbetet. Denna aspekt är att man inte får med till exempel gester och kroppsspråk. Vi anser dock att vi har löst detta problem genom att en av oss satt med och observerade och förde anteckningar under hela intervjun.

Databehandling av intervjuer

Vi är tre personer som skriver detta examensarbete tillsammans. Vi har dock valt att endast två av oss skall vara närvarande vid varje intervjutillfälle, för att det inte skall bli en alltför ansträngd stämning, som Kvale (1997) poängterar i sin bok *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Vid varje intervjusituation kommer en av oss (A) att ha huvudansvaret och den andre sitta med som observatör (B). Observatören kommer att föra anteckningar över stämningen, kroppsspråk och följdfrågor etc. Den tredje (C) kommer att vara utanför och samla krafter till nästa intervju där det är C: s tur att vara observatör, B har huvudansvaret och A är 'ledig'. Vi har lagt upp detta som ett rullande schema, så att alla tre får vara med och prova på alla rollerna. Arbetet med att skriva ut intervjuerna delade vi upp mellan oss så att den som hade intervjuat skrev ut sin egen intervju. Därefter tog vi del av alla elva utskriftena och var och en av oss har meningskoncentrerat alla intervjuutskriftena.

Den analysmetod av intervjuerna som vi har använt oss av är meningskoncentrerande, tolkning och därefter en narrativ strukturering. Detta innebär att intervjutexten kortas ner för att vi skall få fram kärnan i svaren som sedan sammanställs i en berättande text (Kvale 1997). Denna text har vi sedan försökt att tolka och analysera genom att använda oss av hermeneutiken.

Eftersom vår undersökning består av två olika tillvägagångssätt, lärarintervjuer och elevenkäter, får vi med två olika perspektiv i vår studie. Dessa två perspektiv är lärarperspektivet och elevperspektivet. Betoningen i vår uppsats kommer att ligga på lärarperspektivet, och därför valde vi att intervjua lärarna för att kunna få en bättre helhetsbild än vad vi hade fått om vi valt att observera eller dela ut enkäter till lärarna. Vi kommer även att använda oss av ett elevperspektiv, då vi gjort en enkätundersökning i några av de klasser där våra respondenter från intervjuerna arbetar. Vi kommer även att försöka dra paralleller mellan intervjusvaren och enkätresultatet, för att se om lärare och elever är av samma uppfattning när det gäller grammatikundervisningen.

Enkäterna

Vårt syfte med enkätundersökningen är att ta reda på hur eleven ser på lärarens sätt att undervisa i grammatik. Elevenkäterna anser vi kan vara ett bra komplement till lärarintervjuerna. Vi ville få bredare resultat från eleverna jämfört med djupet vi fick genom intervjuerna med lärarna, därför valde vi att göra enkäter till eleverna. På enkäternas 'svarsalternativ' har vi valt en ordinalskala. Det är en skala där svaren rangordnas. Det finns inga enheter mellan svarsalternativen utan det är en tolkningsfråga för respondenten. (Stukat

1993) Rangordningen är 1–5, där ett är lägst/sämst och fem högst/bäst, detta för att eleverna lätt skall känna igen sig, eftersom vi anser att rangordningen 1-5 är en vedertagen skala.

Vi har i slutet på enkätformuläret gett eleverna chansen att med egna ord lägga till eller säga något som de tycker känns viktigt i detta sammanhang. Till enkäterna finns ett informationsblad med en presentation om vilka vi är och vad undersökningen handlar om. ”Viktigt är att människorna i de tilltänkta svararnas omgivning också är positiva eller åtminstone inte negativa.” (Trost 2001, s. 47) Detta måste vi tänka på när det som i vårt fall handlar om elever där även lärarna måste vara delaktiga och ge oss tid av sina lektioner. Viktigt är också att tillägga att dessa enkäter är anonyma och behandlas med sekretess. Den enda information vi har om enkäterna är vilken skola de kommer ifrån och om det är en pojke eller flicka som besvarat enkäten.

Databehandling av enkäter

Vi lämnade ut våra elevenkäter till en lärare på varje skola, som lämnade ut dessa i en niondeklass. Med enkäterna fanns ett informationsblad till föräldrar och elever, som berättar vilka vi är och vad undersökningen skall användas till. Eleverna fick fylla i dessa enkäter under lektionstid och respektive lärare samlade in dem och överlämnade enkäterna till oss.

Under arbetet med sammanställningen av enkäterna summerade vi svaren på varje fråga och räknade om detta till procent. Vi valde att använda oss av procent eftersom vi anser att detta tydligt visar resultatet som framkommit. Vi delade även in enkätsvaren efter kön, flickor och pojkar, för att kunna se om uppfattningarna var samma eller skilde sig åt. Vi anser att det är viktigt att som pedagog försöka ha med genusperspektivet i allt vi gör.

Etiska ställningstaganden

I texten *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (1990) kan man läsa om de krav som forskningsrådet antagit. Dessa krav är: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. I *Den kvalitativa forskningsintervjun* (1997) tar även Kvale upp dessa forskningskrav, men han använder sig av andra termer och uttryck.

I vår förberedelse av den empiriska studien lämnade vi information till lärarna som vi skulle intervjuas, om vad innehållet i intervjuerna och enkäterna skulle användas till, allt enligt informationskravet. ”Forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande.” (Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet 1990, s. 7)

Vi valde att göra enkäterna i årskurs nio med tanke på elevernas ålder, eftersom i arbete med personer under 15 år behövs ett godkännande från föräldrarna. Vi hade samtycke från lärarna innan vi lämnade ut enkäterna och med dessa följde ett informationsblad som eleverna kunde lämna till sina föräldrar. På detta informationsblad fanns en kort presentation om oss och vårt syfte med denna enkätundersökning och vad den skulle användas till. På detta vis informerades även föräldrarna, allt enligt samtyckeskrauet.

Alla namn på våra respondenter är fingerade och intervjuutskriften är kodade så att den intervjuades identitet inte framkommer i överensstämmelse med konfidentialitetskravet.

Alla uppgifter om identifierbara personer skall antecknas, lagras och avrapporteras på ett sådant sätt att enskilda människor ej kan identifieras av utomstående. I synnerhet gäller detta uppgifter som kan uppfattas vara etiskt känsliga. Detta innebär att det skall vara praktiskt omöjligt för utomstående att komma åt uppgifterna.

(Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet 1990, s. 12)

Vi har erbjudit att lämna ett färdigt exemplar av vår C-uppsats till skolorna. Detta framkommer som tillbörligt i rekommendationer av Vetenskapsrådets ämnesråd i ovan nämnda publikation att göra så. Det står att forskare skall fråga berörda personer om de är intresserade av att få en rapport eller sammanfattning av rapporten eller eventuellt om de vill ha reda på var den kommer att publiceras. (Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet 1990)

Resultat

Vi har valt att lägga resultat och analys under samma rubrik på grund av att vi anser att analysen tydliggörs bättre när den är sammanvävd med resultatet. Detta tycker vi också underlättar för läsaren som då inte behöver gå tillbaka i uppsatsen för att få analysen bekräftad av resultatet. Vi är medvetna om att gränsen mellan analys och resultat blir något flytande men vi finner fler fördelar med att använda oss av detta upplägg i vår uppsats. Vi har valt att dela in vårt empiriska material, från intervjuerna, i fyra olika teman: synen på grammatik, arbetssätt, undervisningsmaterial och lärarens syn på eleven. Det resultat som enkäterna visar har vi valt att använda dels som en helhet, eleverna, och dels som delar, flickor och pojkar. Detta gör vi för att påvisa stora skillnader i vissa frågor mellan könen.

Resultat av intervjuer

Synen på grammatik

Det som med klarhet framkom efter sammanställningen av intervjuvaren är att grammatik och syn på grammatik inte är ett lätt ämne oavsett om man varit yrkesverksam pedagog i skolan i två år eller i drygt 20 år. I vårt resultat kan vi se att många av lärarna inte har reflekterat över sin egen grammatiksyn, och detta kan bero på att det inte finns någon gemensam policy ute på de skolor som våra respondenter arbetar på. Utifrån intervjuvaren syns det tydligt att lärarna efterlyser en enhetlig policy gällande skolans grammatiksyn för att ha någonting att luta sig mot i sin planering. Detta gäller inte enbart några av våra respondenter, utan alla vill se en gemensam policy för skolan att arbeta efter.

De flesta av lärarna definierar grammatik som språkets uppbyggnad och byggstenar. Om man jämför dessa definitioner med dem som vi tidigare nämnt i detta arbete, under rubriken definitioner av begrepp (s. 6), är inte lärarnas definitioner lika uttömmande och specifika. I tidigare nämnda definition omtalas till exempel ord som 'ordformer', 'principer', 'förbud' och 'regler'. Vi tror att lärarna med sina konkreta definitioner menar även reglerna och principerna, fastän de inte nämner dessa specifika ord. Det finns några av de elva intervjuade lärarna som inte kan definiera grammatik direkt när frågan ställs, men vi märker att allteftersom intervjun fortskrider kommer de närmre en definition av grammatik. Detta kan vara på grund av att lärarna inte aktivt reflekterat över sin egen grammatiksyn.

På frågan "Varför skall man lära sig grammatik?" svarade två pedagoger att man skall kunna behärska det svenska språket. En av lärarna svarade så här:

Jag är ju så nonchalant inställd till grammatik så jag säger ju att det är för att skilja på de och dem.

(Gunilla, yrkesverksam 6 år)

Det givna svaret kanske inte är ett bra argument för att få eleverna intresserade och motiverade av att läsa grammatik, men respondenten är väl medveten om sin egen inställning till grammatik och arbetar utifrån detta. Två andra lärare anser att grammatiken är till för att lära sig språkets uppbyggnad och för att det är till hjälp när man skall lära sig ett nytt språk. De resterande sex respondenterna svarade diffust på denna fråga, om varför eleven skall lära sig grammatik, och hade egentligen ingen motivering till detta. Som nämnts ovan kommer svaret fram under intervjun och då säger lärarna att grammatik skall eleven kunna för att lättare lära sig andra språk. När vi har jämfört lärare med ämneskombinationen Sv/SO med de

lärare som har en språkkombination märkte vi att de flesta Sv/SO lärarna tycker att grammatiken kunde ligga under de moderna språken, till exempel tyska, spanska och franska. En pedagog anser att grammatiken inte behövs och en annan har svårt att svara på denna fråga. En fundering som dyker upp när man inte kan få svar på denna fråga är Molloy's didaktiska frågor, 'Vad?' 'Hur?' 'Varför?'

I den svenska kursplanen (2000) står det i kriterierna för väl godkänt (VG) i årskurs nio, att eleven måste kunna "de vanligaste grammatiska termerna". Åtta av de elva tillfrågade pedagogerna ansåg att de vanligaste grammatiska termerna är ordklasser och satsdelar. Två svarade att det enbart är ordklasser som ingår i dessa termer. Dessutom var det en lärare som inte kunde svara på denna fråga, även om läraren har varit yrkesverksam i drygt tjugo år.

Intervjuaren: I den svenska kursplanen står det att kriterierna för VG att eleverna måste kunna de vanligaste grammatiska termerna. Hur tolkar du det?

Tankepaus

Lärare Annika: Ja, vilka är det då?

I: Ja

L: Vilka menar du med det? Det är ju lite vag formulering. Vilka är de vanligaste ... Och sen är det väl kanske om man ska prata om detta och bearbeta detta är det ju lättare att ha termer att prata om.

I: mm

L: eller vad man nu säger annars blir det väldigt jobbigt att förklara och så. Jag vet inte riktigt hur jag ska tolka det där för att jag tycker det är lite vagt formulerat. Jag vet inte riktigt vilka de vanligaste, eller vad sa du?

I, L: Termerna.

L: Jag är, jag kommer just från en konferens om nationella prov där pratade vi inte på det sättet.

(Annika, yrkesverksam drygt 20 år)

Här kan man återigen tydligt se att det är viktigt att skolan har satt upp en gemensam policy för grammatiksynen. Detta skulle medföra att eleverna på samma skola skulle bedömas på samma grunder.

Arbetsätt

Många av pedagogerna har ett konkret förslag över hur man kan arbeta med grammatik på ett praktiskt och konkret sätt, men det framkommer tydligt i undersökningen att vissa av respondenterna inte använder sig av detta arbetsätt i sin undervisning. En lärare berättade om

ett konkret arbetssätt med hjälp av legobitar och pussel för att tydliggöra grammatiken, men hon tycker inte själv om att undervisa grammatik i svenskan.

Då måste man någonstans börja med att skilja på att nu pratar vi om man kan sortera upp ord. Börja med att jämföra en hög legobitar, nu lägger vi alla blåa där och alla röda där och så. Och bland de blåa kan vi söka ut ettor, tvåor, treor och fyror. Alla har tjock och höga [legobitarna är av olika storlekar och former]. Så att ordklasser är ett sätt att sortera. Sen så är satsdelar, det tar vi sen liksom när det kommer, då är det att bygga ihop och vilken funktion är det i den här byggnaden då.

(Gunilla, yrkesverksam 6 år)

När vi kom till frågan hur man testar grammatik, delades pedagogerna upp i två grupper, en grupp som är för rena grammatikprov och en grupp som är emot dessa prov. De lärare som inte använde sig av grammatikprov testade sina elever på andra sätt, någon med skriftliga läxförhör, en annan med inlämningsuppgifter och någon med muntliga förhör. En lärare svarade att hon kontinuerligt kontrollerade elevernas grammatikkunskaper genom deras egna texter. Två av de elva lärarna svarade att de nivåbaserade sina prov och läxförhör, vilket innebär att eleven själv kan välja vilken betygsnivå han/hon vill lägga sig på, och få ett test utifrån detta. Dessa lärare tyckte att eleverna inte behöver lära sig mer grammatik i skolan än de kan ha användning av i framtiden.

Hur lärarna lägger upp sin grammatikundervisning varierar en del, men de flesta har en genomgång och/eller repetition av både ordklasser och satsdelar i årskurserna sjuan, åttan och nian. Av de elva pedagogerna vi intervjuade är det två som går igenom all grammatik i årskurs åtta, för att de tycker att det är så mycket annat i årskurs nio som skall hinnas med. En respondent svarade att hon lägger den största biten av grammatikundervisningen i slutet av terminerna om tid finns, för att få struktur på lektionerna och eleverna, men att hon även i samband med uppsatsskrivandet har lite undervisning av grammatik. Det som efterfrågas av pedagogerna är ett tätare samarbete i ämneslaget när det gäller grovplanering av grammatikundervisningen och svenskundervisningen i stort. Speciellt de lärare som inte har arbetat i så många år säger att detta skulle kännas tryggare och lättare eftersom det kan vara lätt att glömma något moment.

När respondenterna skulle svara på frågan om hur de undervisar skilde sig grammatikmomenten från resten av svenskundervisningen. Nästan alla av de elva pedagogerna beskrev sin grammatikundervisning som traditionell med genomgång på tavlan eller OH-blad. Därefter får eleverna göra övningar, skriftliga eller muntliga och sedan ”knyter

man ihop säcken”. Just detta uttryck använde sig de flesta pedagogerna av. De tillfrågade var också väl införstådda med att detta inte är ett arbetssätt som eleverna gillar eftersom det är ganska lärarstyrt, men lärarna tycker att det är svårt att integrera grammatiken med andra moment i svenskan, med följderna att det blir en egen del. En pedagog tyckte att man inte skulle vara rädd för att förenkla och göra grammatiken rolig, försöka anknyta till något som ligger eleven nära som till exempel frågelekar eller skriva rapptexter med ett grammatiskt innehåll.

...för är det någonting man kan lära sig att man skall inte vara rädd för att gå långt ner, man skall aldrig vara rädd för att göra det lättare... aldrig, och det tyckte eleverna var roligt och då märktes det också att det satt lättare, även hos de svaga.

(Åsa, yrkesverksam 5 år)

När frågan ställdes hur lärarna själva hade blivit undervisade i grammatik så svarade de flesta att undervisningen skett på ett väldigt traditionellt och tråkigt sätt och sedan visar det sig att många av de intervjuade undervisare på exakt samma vis.

Undervisningsmaterial

De flesta av de elva lärarna använder sig av läroböcker, men bara när det gäller grammatik och inte i de andra momenten i svenskämnet. De tar idéer från olika läromedel och från ”mitt eget huvud”, som en av lärarna uttryckte det. Molloy (1996) nämner, att endast följa en lärobok kan ge följderna att du som lärare inte reflekterar över ’vad’ du undervisar och ’varför’ du undervisar om detta. En av respondenterna, som avslutade sin lärarutbildning för två år sedan, kommenterade att som nyutexaminerad lärare är det mycket att tänka på och det är då stressigt att hinna med att sätta ihop eget material med allt annat som skall hinnas med.

Alltså är man lite stressad och det är nytt och man har svenska om två timmar och man vet inte vad man skall göra, då är det lätt att man liksom kopierar fylleriuppgifter det känner du till och du vet att det går bra och då vet man att det funkar liksom.

(Lotta, yrkesverksam 5år)

Det kan då vara bra att ha en lärobok tills man känner sig lite ’varmare i kläderna’ för det är väldigt krävande att göra eget material hela tiden. En av lärarna sa att hon hade en lärobok som utgångspunkt för sin planering och sina lektioner, men att hon också försökte göra och använda eget material. Det viktiga med undervisningsmaterialet, menar Molloy (1996), är att man funderar över ’vad’ materialet innehåller, ’hur’ man lägger upp det och även ’varför’

man väljer detta material. Det är inte säkert att materialet blir bättre för att pedagogen sätter samman det själv, utan det viktiga är att man reflekterat över sitt syfte med materialet.

De flesta pedagoger gör egna prov eller läxförhör till grammatiken. Ett par av pedagogerna sa att de nivågrupperar proven så eleverna själva kan bestämma vilket betyg de vill satsa på, beroende på vad de har för framtidsplaner med språket.

Jag har ju olika nivåer på proven här, dom som bara siktar på ett G och dom som vill ha VG och MVG. För att om man tänker på den här biten med syfte, som jag sa förut, så finns det ju dom som absolut inte kommer att syssla med det här.

(Annika, yrkesverksam drygt 20 år)

Eleven från lärarens perspektiv

På frågan om pedagogerna kunde se skillnad mellan pojkars och flickors intresse för grammatiken svarade de flesta av de elva pedagogerna att de inte märkte av någon markant skillnad. En av lärarna svarade att hon kunde se ett större intresse hos flickorna, och detta menade läraren kunde bero på att flickorna i tonåren har en snabbare mognadsprocess än vad pojkarna har. I boken *Barn- och ungdomspsykologi* bekräftas det att den ”biologiska mognaden har betydelse för språkutvecklingen” (Evenshaug & Hallen 2001, s. 113) och att flickor är lite före pojkar i språkutveckling. En pedagog hade inte reflekterat över om det fanns någon könsskillnad bland hennes elever när det gäller grammatikintresset. En del flickor är mer studieinriktade och har ett större betygsintresse än vad pojkar har, menar två av de elva pedagogerna, men de anser båda att det inte finns någon generell skillnad för intresset av grammatikundervisning mellan pojkar och flickor.

Ja, tjejerna är ju i regel mer intresserade av skolan och framförallt få bra betyg är de intresserade av.

(Lotta, yrkesverksam 5 år)

Många av pedagogerna tror att eleverna upplever grammatik som något tråkigt och att eleverna inte uppskattar grammatiken. Två av de elva respondenterna tror att eleverna uppfattar grammatiken som ”pest och pina”, även om en del av eleverna anser att det är roligt. En lärare anser att grammatiken är för abstrakt för eleverna. En pedagog som inte undervisar grammatik har fått frågan: Mamma undrar om vi inte skall ha grammatik? av en elev. Pedagogens svar på frågan var:

Fråga då din mamma vad hon skall ha grammatiken till, säg att du pratar redan grammatiskt bra och att du har fått godkänt.

(Gunilla, yrkesverksam 6 år)

I Lpo 94 står det att ”Skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras att inhämta kunskaper.” Pedagogen Gunilla motsätter sig skolans uppdrag när hon svarar på detta vis.

På frågan om eleverna kunde hantera de grammatiska termerna var det bara en av pedagogerna som svarade att eleverna kan detta. Några av lärarna gav svaret att eleverna kan termerna någorlunda bra, men de behärskar inte alla. Två av de elva respondenterna svarade att eleverna inte kan hantera den grammatiska terminologin. Den ena pedagogen som svarade detta använder sig inte av termerna i sin undervisning. Svedner (1999) ger förslag på hur man kan arbeta med de grammatiska termerna till exempel när läraren skall rätta elevtexter kan hon/han använda sig av grammatiska termerna när man vill påvisa något som till exempel ”försök variera verben”, då det är viktigt att eleven kan koppla kunskapen till något autentiskt och inte bara lära sig en massa termer i ett lösryckt sammanhang. Lärarna har olika förklaringar till varför de lär eleverna termerna. Några av pedagogerna försöker ge sina elever terminologin så att de skall få det lättare när de byter lärare, exempelvis inför gymnasiet.

Resultat av enkät

I vår enkätundersökning kan vi tydligt se att eleverna, både flickor och pojkar, har delade meningar om grammatikundervisningens isolering från de andra momenten i svenskan. Grammatiken är isolerad från resten av svenskämnet menar 44 % av eleverna, medan 51 % tycker att grammatiken inte är det. Detta kan bero på vilken kunskap eleverna har om grammatik. En elev som har förstått grammatiken kanske uppmärksammar när läraren tar in det vid andra tillfällen utan att läraren uttalat undervisar grammatik. Det finns dock ett mörkertal av elever på 5 % som svarade mittemellan svarsalternativen ja och nej, och dessa var enbart flickor. På frågan: ”Vad tycker du om grammatiken?”, svarade 37 % av eleverna att de tycker grammatik är ganska bra, det vill säga 3 på ordinalskalan. De resterande 63 % av elevernas svar är jämt fördelade på båda sidor av mittpunkten på ordinalskalan. Av dessa 63 % är det några få svar som finns på ordinalskalans båda ytterkanter, det vill säga 1 och 5. På denna fråga kan vi inte se någon skillnad mellan flickornas och pojkarnas svar, utan här svarar de samstämmigt.

På frågan om eleverna kan se någon skillnad på grammatikundervisningen i svenskan jämfört med till exempel engelskan, kan man se en stor skillnad mellan flickornas och

pojknas svar. Det är en stor skillnad mellan de olika språkens grammatikundervisning, anser 67,5 % av flickorna medan pojkarnas resultat visar det motsatta: 64,5 % svarade att det inte skiljer sig. Vi såg på en del av pojkarnas enkätformulär att de hade suddat ut ja-svaret på ovannämnda fråga och istället fyllt i nej-alternativet. Detta tror vi kan bero på att det till frågan fanns en följdfråga för de elever som svarade ja och att detta var en öppen fråga, där eleverna själva fick skriva svaret. Därför anser vi att detta resultat inte är trovärdigt. Några av de svar vi fick på den öppna frågan, hur grammatikundervisningen skiljer sig, är att flera av flickorna och pojkarna har svarat att det är mer och noggrannare grammatik i engelskan.

I engelskan försöker hon prata mer om grammatik även när vi gör andra saker t ex läser en text. Det gör hon inte i svenskan.

(Lisa 16 år)

Ja, engelskan är mer centrerad, man tycker att engelskans är viktigare.

(Peter 16 år)

Allra sist på vår enkät hade eleverna själva möjlighet att tillägga något om grammatik och svenskämnet i allmänhet, endast ett fåtal gjorde detta. Här nedan kommer ett par exempel på vad de skrev.

Avskaffa det! Eller i alla fall försök göra det lite modernare undervisningsmässigt, fler övningar än att anteckna vore kul!

(Karl 16 år)

Det är väldigt tråkigt bryr mig inte så mycket.

(Sofia 16 år)

Diskussion

Vårt syfte med undersökningen är att se hur svensklärare arbetar med och hur de får in grammatiken i undervisningen. Våra frågeställningar är:

- Hur ser lärarna på grammatik?
- Vilka arbetssätt används i svenskämnets grammatikundervisning?
- Kan man se någon skillnad på grammatikundervisningen i svenskämnet gentemot de moderna språkens grammatikundervisning?

Vi har delat upp diskussionen i teman som vi gjorde i resultatdelen. Alla respondenter tycker att grammatik är ett svårt ämne, både att få in i undervisningen på ett naturligt sätt och

att inspirera eleverna. Många av de intervjuade tycker att det är svårt att hinna med grammatiken. En del av eleverna som svarat på enkäten tycker ganska bra om grammatik. Knappt hälften av eleverna tycker att det ligger som en isolerad del i svenskundervisningen.

Ett par av lärarna ville se intervjufrågorna före intervjun så att de kunde förbereda sig. Om de hade fått frågorna i förväg hade vi kanske fått utförligare och mer genomtänkta svar, men vi valde att inte ge lärarna frågorna före intervjun. Vi tror att vi med detta upplägg fick svar på hur de faktiskt arbetar snarare än vad de borde göra.

Synen på grammatik

Vi är undrande över de svar vi fick av pedagogerna vi intervjuade eftersom det visade sig att de mycket lite hade reflekterat över sin syn på grammatiken. Vi menar inte att det är ett lätt ämne att reflektera över, men att arbeta som pedagog innebär reflektion och fundering över vad det är som undervisas. Det är många av lärarna som eftersöker en gemensam policy för hur skolan skall arbeta med och tolka olika delar inom svenskämnet, men på de skolor där våra respondenter arbetar finns inga sådana. Brodow har kommit fram till att lärarna i hans undersökning ”En undersökning av svensklärares attityder till och erfarenheter av grammatikundervisning” (Brodow, Nilsson och Ullström 2000) anser att ”Längre tid hade behövts för att nå en enighet mellan lärargrupper med olika syn på grammatikens plats och funktion”. (s. 112) när det gäller lokala arbetsplaner. På en av skolorna talade en av våra respondenter om att det fanns avsatt tid till ämneslaget, men att denna tid oftast användes till något annat som berörde även lärare i andra ämneslag. Kan man inte som lärare ställa detta krav att få tid att sätta sig tillsammans med alla ämneslärare och formulera en gemensam syn att utgå ifrån i planeringen? I Lpo 94 står det under rubriken Rektorns ansvar:

Rektorn ansvarar för att en lokal arbetsplan upprättas samt för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen och till målen i skolplanen och den lokala arbetsplanen.

När vi i våra intervjuer talade om vad som står i kursplanen (2000) om de vanligaste grammatiska termerna var det flera av pedagogerna som ansåg att de själva hade tolkat det som ordklasser och satsdelar. Flera av dessa pedagoger kände att de saknade en gemensam grund att stå på och flera av dem förordade att de ville se en gemensam syn över hela skolan, dels för att eleverna skulle bli rättvist och lika bedömda och dels för att det skulle underlätta pedagogernas betygssättning.

Jag har sagt till där nere till rektorn att du måste säga till dem att vi ska grovplanera tillsammans för det är mycket som försvinner och det är inte bra, inte bra. ...Dels för att om du får nån lärare som inte sköter sig kanske och sen också för att, för att eleverna faktiskt ska bli rättvist bedömda.

(Åsa, yrkesverksam 5 år)

Något som vi anser vara överraskande är att en pedagog som varit yrkesverksam i drygt 20 år inte kan svara på vilka de vanligaste grammatiska termerna är. Vi tycker att det skulle vara en fördel om varje skola hade en gemensam syn, så att betygsättningen av eleverna sker på ett så rättvist sätt som möjligt.

Flera av de lärare som har ämneskombinationen Sv/SO anser att grammatikundervisningen skall ligga under de moderna språken, eftersom det finns andra delar som är viktigare att ta in i svenskundervisningen. Nilsson skriver i sin uppsats ”Varför grammatikundervisning?” (Brodow, Nilsson och Ullström 2000) att svensklärare som inte har andra språk i sin ämneskombination ofta kan känna sig som ’hjälpgummor’. Vår tolkning är att grammatik är ett viktigt redskap för eleverna att ha med sig i svenskundervisningen, som grund för att enklare kunna ta in grammatiken i de moderna språken. Detta är något som Teleman (2001) diskuterar i sin uppsats ”Det skolgrammatiska arvet”, och han anser att svenskämnet skall ta det största ansvaret för grammatikundervisningen. Teleman menar också att lärarna i de moderna språken kan fokusera på de skillnader som finns mellan språken.

Arbetsätt

Ute på våra VFU-platser syns det tydligt att grammatik kan vara ett svårhanterligt ämne att göra intressant för eleverna i skolan. Vi har uppmärksammat att många lärare kämpar med att få in grammatik på ett naturligt sätt i svenskundervisningen. Detta visar även vår undersökning. De intervjuade lärarna tycker att grammatik är ett svårt moment att integrera. Den uppfattning som vi fick var att många av pedagogerna hade en bra teoretisk bild av hur man kan arbeta med grammatik i svenskämnet, men att det är väldigt få som faktiskt gör så, vilket för oss känns överraskande. Detta tror vi beror på att lärarna tycker att det är svårt att befästa nyttan av grammatiken till eleverna, och att det även är tidsbrist som gör att grammatiken får så lite utrymme i svenskundervisningen. Våra respondenter fick frågan om det finns tillräckligt med tid för alla olika moment som ingår i svenskan. På denna fråga är det ingen av de elva pedagogerna som har ett positivt svar. De flesta tycker att det inte finns nog

med tid, och några lärare menar att tiden inte räcker till i årskurs nio på grund av allt arbete med de nationella proven. En pedagog skär på grund av tidsbristen ner sin grammatikundervisning eftersom hon anser att det är många andra moment som är viktigare. Vår tolkning är att detta medför att kunskapen som förmedlas är för liten för att eleverna skall kunna tillgodogöra sig grammatiken på bästa möjliga sätt. ”Resultatet har blivit ett meningslöst tvång, det värsta av alla tvång.” (Teleman 1991, s. 123)

I resultatet kan vi se att när lärarna skall beskriva hur de själva blivit undervisade i grammatik, så skiljer det sig i många fall inte nämnvärt från hur de själva undervisar idag. Vår tolkning är att de flesta pedagogerna talade om sin lärares grammatikundervisning med ett negativt tonfall. Svedner (1999) nämner, att när en lärare själv är ny eller tycker att något är svårt, då plagierar man en annan pedagogs arbetsmetod. Detta gör läraren för att han/hon vet att det är en beprövad metod, utan att kanske reflektera och förstå syftet med det hela, och den pedagog som man då oftast tar efter, är sin egen svensklärare.

Ett par av respondenterna i vår undersökning beskrev att de använde sig av olika sätt att lära ut grammatik, precis som Gardner (1998) gör gällande när det gäller ’de nio intelligenserna’. En av de elva pedagogerna ville att eleverna till exempel skulle skriva en rappsång om grammatik, där man då på ett bra sätt får in den auditiva inläringen som Boström och Wallenberg (1997) talar om och den musikaliska intelligensen som Gardner nämner.

Grammatikundervisningen är lärarstyrd och traditionell som många av de intervjuade uttrycker det. Att våga pröva på olika sätt och olika metoder, som till exempel en redovisning av satsdelar, kan göras med sång, rollspel och diktläsning mm. Om detta arbetssätt används har eleverna enligt Steinberg (1996) varit delaktiga i sin egen inlärningsprocess, och han menar att eleverna måste vara det för att skall bli ett bättre studieresultat. Vi är naturligtvis medvetna om att allt inte går att göra i alla klasser utan det beror på klassens motivation och förutsättningar. Vi kommer hela tiden tillbaka till Molloy's (1996) didaktiska frågor, och dessa tycker vi är viktiga att varje pedagog bär med sig i sin ’ryggsäck’.

Vi kan i vår undersökning se att de flesta lärarna arbetar med grammatik på ett liknande sätt på de olika skolorna och att många pedagoger upplever och har samma svårigheter med att integrera grammatiken med de andra momenten i svenskundervisningen. Något som de flesta lärarna efterfrågar är en gemensam policy angående grammatik i ämneslaget. Vi trodde nog att lärarna ute på skolorna hade en mer levande diskussion om grammatik och att de arbetade tätare inom ämneslaget angående sådana frågor som många lärare uppfattar som svåra.

I inledningen av vår uppsats (s. 3) skriver vi att vi hoppas få se grammatiken använd som ”ett kreativt analytiskt redskap” (i red. Kroksmark 1993, s. 28) i svenskundervisningen. Vår tolkning är att detta för många pedagoger kan vara svårt, eftersom grammatiken oftast undervisas helt skilt från resten av svenskämnet, eller som hos ett fåtal pedagoger i vår undersökning, inte alls inom svenskan. I svenskämnets kursplan (2000) står det att eleven tillsammans med läraren och andra elever skall få lära sig ”om språkets uppbyggnad och system”, och vår tolkning av detta innebär att eleverna skall få grammatikundervisning i svenskämnet.

De arbetssätt som dominerade de intervjuades grammatikundervisning var att de var ganska lärarstyrda och låg som en egen del utanför de andra momenten i svenskämnet och att undervisningen i stort bestod av tre moment. Först hade pedagogen en genomgång, sedan arbetade eleven själv och sen ”knöts säcken ihop” av pedagogen. I Lpo 94 står det under rubriken En likvärdig utbildning för alla, att ”Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov”. Vår tolkning är att detta inte efterföljs om det ovanstående arbetssättet repeteras i alla tre årskurserna (7–9). I *Den dolda läroplanen* (1998), anser Broady att grammatiken delar upp eleverna i olika grupper, de som kan och de som inte kan.

Undervisningsmaterial

Som vi nämnde i resultat- och analysdelen är det viktigt att alltid reflektera över de didaktiska frågorna ’Vem undervisar jag?’, ’Vad undervisar jag?’, ’Hur undervisar jag?’ och ’Varför undervisar jag detta?’ Dessa frågor är viktiga att reflektera över både om man gör eget material och om man använder läroböcker. Rudsänger (2004) skriver: ”...läromedel [är] en konsekvens av kompromisser mellan författare och förlag.” (s. 361) Han menar också att om man använder ett läromedel så är det boken som avgör vad som är det viktiga och vilken kunskap som skall läras in.

Något som vi ställer oss undrande inför är varför de flesta av skolans grammatikböcker är av den preskriptiva (föreskrivande) typen. Ett par av lärarna som varit med i vår undersökning talar om ett arbetssätt där man skall verklighetsförankra grammatiken så att eleverna lättare kan ta den till sig. Vi anser att man skulle kunna använda mer av den deskriptiva (beskrivande) grammatiken i skolan för att skapa en förförståelse hos eleverna. Detta tar även Lars-Gunnar Andersson (2000) upp i boken *Fult språk*. Vår studie visar att de flesta av lärarna använder sig av läroböcker när det kommer till grammatik. Vi tror att det kan vara så som Lena Boström (2004) skriver i *Lärande & metod* att om lärarna tycker att ett moment är svårt så går man gärna till läroboken eller traditionell undervisning som hon kallar det.

”Traditionell undervisning används ofta när det gäller moment som upplevs svåra och framförallt för att eleverna gemensamt ska lära sig grunderna.” (s. 20)

Flera av de elva respondenterna gör sina egna prov och läxförhör i grammatik. Våra erfarenheter från VFU:n säger oss att de flesta lärare gör egna prov till alla moment i svenskämnet. Detta beror på att lärarna vill nivåbasera proven så eleverna själva kan bestämma vilken nivå de vill nå upp till. Lärarna anser att beroende på vad eleverna ska använda sina språkkunskaper till i framtiden kan de bestämma vilken nivå de ska nå.

Eleven från lärarens perspektiv

När vi pratade med pedagogerna om flickors och pojkars intresse för grammatiken var det ingen av pedagogerna som tyckte att det var någon skillnad mellan könen. Men en del av lärarna konstaterar, precis efter att ha sagt detta, att det finns ett större studieintresse hos flickor för att kunna få bra betyg. Några av lärarna talar om att flickornas mognadsprocess är snabbare än vad pojkarnas är. Evenshaug och Hallen (2001) menar att flickornas biologiska mognad ligger före pojkarnas och att detta kan ha betydelse för språkinläringen.

Det framkommer i vår undersökning att de flesta av lärarna tror att eleverna tycker att grammatik är tråkigt. Lärarna själva anser att grammatikmomentet är frångått från resten av svenskämnet och att undervisningen sker på ett traditionellt och lärarstyrt sätt. En möjlig lösning för att kunna frångå de traditionella grammatiklektionerna skulle kunna vara att istället använda sig av elevernas eget material som utgångspunkt för undervisningen och visa för eleverna att grammatik inte behöver vara något som bara finns i läroböcker. Detta kan dock kräva mer av läraren och flera lärare anser att arbetsbördan är hög redan som den är. Detta skulle kunna vara en orsak till att så många, av de elva pedagogerna som vi har intervjuat, väljer att använda sig av den traditionella grammatikundervisningen.

Det är några av lärarna som medvetet arbetar med de grammatiska termerna för att eleverna skall klara av en flytt mellan nya lärare och nya skolor lättare. Lärarna anser att det vore fel mot eleverna att inte lära dem grunderna, eftersom deras nästa lärare kanske enbart använder sig av de grammatiska termerna under grammatikundervisningen. Sven Strömqvist nämner i sin uppsats ”Om grammatik, språklig medvetenhet och grammatikundervisning” att om pedagogerna tidigt börjar tala i de grammatiska termerna så kommer det inte att vara något problem för eleverna. Får eleverna höra termerna regelbundet börjar de också att använda sig av dem. (i red. Kroksmark 1993)

Diskussion av enkäterna

Vi har i vår enkätstudie fått fram ett, för oss, oväntat resultat, nämligen att drygt hälften av eleverna inte ser grammatikundervisningen som isolerad från de andra momenten i svenskan, när de flesta av deras lärare säger att de faktiskt undervisar grammatiken som ett isolerat moment. Vi kan också se att några elever anser att grammatikundervisningen i svenskan inte är lika omfattande och noggrann som den är i till exempel engelskan. Detta bekräftas också av många pedagoger, som anser att grammatiken kan göras i de moderna språken istället för i svenskan, där det finns viktigare moment att prioritera.

Något som vi har uppmärksammat när vi har varit på VFU är att de flesta elever har en förutfattad mening om att grammatik är tråkigt och svårt. Ungefär en tredjedel av eleverna tycker att grammatik är ganska bra, medan lärarna trodde att eleverna tyckte att det var tråkigt och 'pest och pina'. Vi tror att det beror på denna förutfattade mening att grammatik skall vara tråkigt. Svaren från eleverna tyder på att den förutfattade meningen kanske håller på att ändras. Det är 37 % av eleverna i vår enkätundersökning som tycker att grammatik är ganska bra och detta stämmer överens med vad Göran Strömqvist fått fram i sin undersökning. Syftet med hans uppsats "Om klasslärometodik och svenskans beskrivning" var att ta reda på mer om grammatikundervisning i grundskolans årskurser 4–6. G. Strömqvist gjorde en enkätundersökning där elever fick svara på frågor om grammatik. I resultatet av undersökningen framkom det att de flesta elever, ca 80 %, tycker att det är viktigt med grammatik men endast en tredjedel tycker att det är intressant (i red. Kroksmark 1993).

Vi inser idag, att vi hade kunnat göra våra elevenkäter på ett annorlunda och förmodligen bättre sätt och formulerat våra frågor annorlunda. Vi kan se att några elever har suddat ut sitt ja-svar på en av frågorna, vilket vi tror beror på att det kom en öppen fråga efteråt. Syftet med enkäterna var att få ett elevperspektiv som komplement till lärarintervjuerna, och även om trovärdigheten på vissa frågor inte är hundra procentig så menar vi att vi ändå har nått vårt syfte med enkätundersökningen.

När det gäller intervjuerna tycker vi oss ha fått ett trovärdigt resultat eftersom vi har granskat den information vi har fått fram och att vi kan se i litteratur och andra liknande studier, att författarna där har kommit fram till likartade resultat som vårt. Däremot kan vi inte med säkerhet veta om svaren vi fått är helt trovärdiga eller om respondenterna har svarat vad de tror att vi ville höra. Vår tolkning är att intervjusituationen var så pass förtrolig att lärarna svarade så som de faktiskt undervisar. När det gäller enkäterna kan det vara lite svårt att

avgöra trovärdigheten, eftersom några elever har svarat mitt emellan vissa alternativ och att vi då inte har kunnat använda oss av alla svar på just den enkäten.

Utifrån våra erfarenheter från VFU:n och de slutsatser vi har dragit från vår empiriska studie, kan vi se att grammatiken får lite tid och är ett isolerat moment i svenskämnet. Arbetssätten varierar inte mycket och skiljer sig lite ifrån de olika skolor vi besökt. Som blivande svensklärare kan vi säga att det finns mycket som vi tror och hoppas att vi skall kunna bidra med när vi kommer ut och arbetar. Vi tycker oss ha sett att det är svårt att integrera och vara kreativ och på samma gång variera arbetssättet inom grammatiken, men vi tror också att vi med denna erfarenhet och vetskap kan möta dessa svårigheter på ett mer reflekterande sätt. En fråga som uppkom under arbetets gång och som skulle kunna vara en fortsatt forskningsfråga är: Hur påverkar svensklärarnas grammatikundervisning elevernas kunskapsnivå?

När modersmålet får fäste i läroverket (1806) kommer grammatiken att understödja läs- och skrivinläringen. Samtidigt övertas latinsgrammatikens metodik i modersmålsundervisningen och så småningom uppstår heta diskussioner om grammatikens vara eller icke vara i undervisningen.

(Rudsänger 2004, s. 357)

I detta citat kan vi se att det som diskuterades om grammatikens inflytande i svenskämnet redan på 1800-talet fortfarande idag 200 år senare, är lika aktuellt. Vår undersökning sträcker sig inte längre men vi är säkra på att diskussionerna och åsikterna om detta ämne, grammatik, inte slutar i och med detta. Vi ser fram emot att få följa diskussionerna vidare in i framtiden och se hur grammatikundervisningen utvecklas.

Referenser

- Andersson, L-G. (1985). *Fult språk*. Fjortonde tryckningen (2000). Stockholm: Carlssons förlag.
- Boström, L. (2004). *Lärande & metod: lärstilsanpassad undervisning jämfört med traditionell undervisning i svensk grammatik*. Jönköping: University Press, cop. 2.
- Boström, L. och Wallenberg, H. (1997). *Inläring på elevernas villkor – inlärningsstilar i klassrummet*. Falun: Brain Books.
- Broady, D. (1998). *Den dolda läroplanen*. Solna: Kritisk utbildningstidskrift (KRUT).
- Brodow, B., Nilsson, N-E. och Ullström, S-O. (2000). *Retoriken kring grammatiken. Didaktiska perspektiv på skolgrammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ejeman, G. och Molloy, G. (1997). *Metodboken, Svenska i grundskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Evenshaug, O. och Hallen, D. (2001). *Barn-och ungdomspsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://195.17.252.28/vrshop_pdf/etikreglerhs.pdf
- Gardner Howard (1998). *Så tänker barn – och så borde skolan undervisa*. [Andra reviderade svenska upplagan] Falun: Brain Books.
- Gilje, N. och Grimen, H. (1992). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Hultman, Tor G. (2003). *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Krokmark, T., Srömqvist, G. och Strömqvist, S. (1993). *Fem uppsatser om grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Molloy, G. (1996). *Reflekterande läsning och skrivning*. Lund: Studentlitteratur.
- NE Nationalencyklopedien Internettjänst, NE.se [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=184854&i_word=grammatik
Grammatiko
(20050904)
- http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=151411&i_word=deduktiv induktiv och deduktiv (20050906)
- http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=126015 Växelundervisning

(20050904)

- Patel, R. och Davidsson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder – att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Rudsänger, H. (2004). *Strandat historiskt vrakgods. Ämnesdidaktisk syn på skolgrammatiken del 1, Begrepp, styrdokument och läromedel*. Sandviken: Sandvikens.
- Steinberg, J. M. (1996). *21 idéer för en bättre skola*. Örebro: Welins.
- Stukat, S. (1993). *Statistikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Svedberg, L. och Zaar, M. red. (1998). *Boken om pedagogerna*. [Fjärde upplagan (2000)]. Stockholm: Liber.
- Svedner, P-O. (1999). *Svenskämnet & svenskundervisningen – närbilder och helhetsperspektiv. En didaktisk-metodisk handledning*. [Andra upplagan]. Uppsala.
- Teleman, U. red. (1987). *Grammatik på villovägar*. Stockholm: Svenska språknämnden.
- Teleman, U. (1991). *Lära svenska*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Trost, J. (2001). *Enkätboken*. [Andra upplagan] Lund: Studentlitteratur.

Styrdokument

- Skolverket 2000. *Grundskolan: kursplaner och betygskriterier för svenska*. Stockholm: Fritzes alt. www.skolverket.se
- 1994 års läroplaner för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94). Stockholm: Utbildningsdepartementet/Fritzes. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/pdf/lpo.pdf>